

ФІЛОСОФІЯ І ПСИХОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЇ

УДК 128:17.023.36(Оксана Рудницька)

*Григорій Васянович,
м. Львів*

ЖИТТЄВО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ СМИСЛИ ТВОРЧОСТІ ПРОФЕСОРА ОКСАНИ РУДНИЦЬКОЇ

У статті аналізується творчий доробок професора Оксани Рудницької в аспекті сутності і змісту мистецької освіти. Особлива увага приділяється методологічним засадам окресленої проблеми, специфіці мистецької освіти у вимірах особистісно-зорієнтованого підходу, світоглядній функції мистецтва, діалоговій природі художнього спілкування. Акцентується на діалектиці художнього сприйняття й особистісного розуміння художнього твору реципієнтом. Подається змістова характеристика поняття «культурна особистість». Висвітлюються причини існування такого явища, як антикультура, та доводиться необхідність його протидії. Наголошується на зміні пріоритетів сучасної мистецької освіти і необхідності розробки нових ціннісних критеріальних підходів до формування особистості.

Ключові слова: мистецька освіта, культуровідповідність, навчання, виховання, особистість, сприйняття, розуміння, спілкування.

Постановка проблеми. Людина розумна завжди перебуває в пошуках смислів буття, своїх вчинків, діяльності. Промовистим у цьому контексті є вислів відомого полководця Олександра Македонського, який оцінюючи своє життя на рівні біологічному, суспільному та духовному, наголошував: «Дякую тобі, батьку, що ти дав мені життя, але вдвічі дякую моєму вчителю – Аристотелю, що він наповнив це життя смыслом». Як бачимо, проблема смислу буття була актуальною ще до нової ери, але в наш час її значущість зростає, оскільки людство переживає не стільки економічну, соціально-політичну кризи, а кризи духовно-моральну. Цю ситуацію гостро сприймала й переживала вразлива душа професора Оксани Рудницької. Аналіз її праць, щасливі миттєвості спілкування з першоречницею й незрівняним аналітиком мистецької освіти дозволяє стверджувати, що талановита вчена шукала і знаходила

смысл особистого, суспільного й духовного життя в активній і продуктивній творчості, яка спрямовувалася на формування особистості засобами культури, мистецтва, освіти і науки.

Усім своїм життям, щоденною напруженою працею Оксана Рудницька намагалася допомогти людині знайти себе, глибоко усвідомити, що вона здатна взяти із цього світу, що віддати; які цінності для неї мають бути пріоритетними, головними; які ситуації слід подолати, щоб не втратити себе; яким чином смысл особистості взаємопов'язаний із смыслом існування суспільства, і – навпаки та ін.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Творчість О. Рудницької досліджували вітчизняні вчені: І. Зязюн, М. Лещенко, Л. Лимаренко, Н. Ничкало, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалка, Л. Пуховська, Н. Філіпчук та ін. Втім, на нашу думку, ці дослідження мають дещо фрагментарний характер, сьогодні вже настав час аби дослідити внесок професора Оксани Рудницької у розвиток мистецької, культурологічної освіти на рівні цілісного, монографічного пошуку.

Метою статті є аналіз життєво-культурологічних смислів творчості професора Оксани Рудницької і можливості її застосування в сучасному навчально-виховному процесі.

Виклад основного матеріалу. Звернемося до основоположних ідей вченої в руслі окресленої теми. *Питання методології*. Аналіз праць О. Рудницької засвідчує високий рівень методологічної культури автора проведених досліджень. Це стосується практично всіх її наукових праць і означає, що вчена глибоко усвідомлює, формулює і творчо розв'язує проблеми загальної і мистецької освіти; моделює й проектує навчально-виховний процес у діалектичному взаємозв'язку теорії і практики; вміло застосовує методичну й технологічну рефлексію та ін. Варто наголосити, що науковим дослідженням О. Рудницької притаманна глибока філософічність. Це пояснюється передусім тим, що вчена була добре обізнана з найсучаснішими філософськими, культурологічними, педагогічними і психологічними теоріями. Наприклад, обґрунтовуючи суперечності сучасної мистецької освіти, найскладніші культурологічні проблеми, О. Рудницька застосовує філософсько-педагогічні теорії екзистенціалізму, герменевтики, феноменології, синергетики та ін. Зокрема вчена пише: «У руслі ідей синергетики (теорії хаосу) в розвитку культури особливу роль відіграють внутрішні несилові взаємодії, які ґрунтуються на кооперативних ефектах. Завдяки їм система культури може переходити від одного стану до іншого, породжуючи нові

структури у процесі своєї еволюції. Оскільки вона завжди функціонує в єдиному полі життя, культура суспільства неминуче входить у культуру особистості й перетворюється в такий спосіб на інтегральний фактор соціалізації людини. З огляду на це особистісну культуру можна визначити як індивідуальну форму виявлення результатів культурного впливу суспільства на людину, як результат опанування нею культурних цінностей» [3, с. 59]. Вчена доводить, що нехтування цим методологічним положенням здатне призводити до сутнісних суперечностей у формуванні світогляду особистості. З іншого боку, наголошує О. Рудницька, у дослідженні складних питань мистецької освіти слід застосовувати феноменологічний метод пізнання. Позиція вченої у цьому питанні є очевидною, вона пише: «...сучасна мистецька освіта ґрунтується на феноменологічному методі пізнання, що є полярно альтернативним естетиці, котра тривалий час панувала як єдино можлива.

Одним з яскравих результатів феноменологічного методу є зовсім інше розуміння сутності мистецтва – не як відображення дійсності, а як вираження смислової предметності в міфолого-символічній матеріальності (художніх засобах). Винятково важливим є те, що специфіка художнього вираження ґрунтується на повній вираженості особистісного розуміння митцем смислу твору, а це передбачає глибоко особистісний рівень його розуміння реципієнтом» [3, с. 56].

Отже, вчена доводить, що феноменологія теоретично обґрунтовує можливість і необхідність неповторно-індивідуального осягнення художнього твору, самовираження кожного суб'єкта спілкування. Тому думка, згідно з якою точилися суперечки (чи мають право на життя смакові розбіжності у виборі мистецьких зразків?) розв'язується сьогодні зовсім інакше, ніж раніше, – в позитивному напрямі. У якості методології пізнання різноманітних і складних питань мистецької освіти О. Рудницька також творчо і доцільно застосовувала теорії інтуїтивізму, персоналізму та ін.

Формування світогляду особистості. Здійснюючи науковий пошук, О. Рудницька доводить, що хоча знання є надто важливими для людини, але вони не є самоціллю. Сьогодні, зазначає вчена, «головним вважається не сума знань, які можуть бути формальними, незабарвленими особистісними якостями людини, а набуття вмінь, які допоможуть самостійно орієнтуватися в предметному світі. Ця загальна для будь-якої освіти позиція чітко простежується в галузі мистецьких дисциплін» [6, с. 236].

Метою мистецької освіти, на думку вченої, є формування суб'єкта, який би був здатним до розуміння образного змісту творів різних видів мистецтва і відповідав завданням розвитку особистості як духовної цілісності. Вчена доводить, що мистецька освіта допомагає людині осягнути художню картину світу, знайти нові шляхи розвитку ціннісних орієнтацій і її самосвідомості, розуміння місця і ролі мистецької освіти в загальній системі людської культури, як дієвого фактору естетичного світогляду [3, с. 55].

З наведеного добре видно, що досягнення цієї мети, на думку О. Рудницької, уможлиблюється за умови сформованості наукового, гуманного світогляду особистості. Думка Оксани Петрівни сутнісно збігається із переконанням академіка І. Зязюна, який акцентував, що культура «задає» людині норми, приклади ставлення до життя, зразки поведінки, які стають для неї соціальними, морально-етичними регуляторами. Такий нормативний рівень життя, існування людини в культурі передбачає відкритість світу, можливість і здатність його перетворення, індивідуального сприймання, бачення і переживання. Усе це відбивається у світогляді людини [1, с. 220].

Формуванню гуманістичного світогляду особистості сприяє художнє сприйняття мистецтва. Згідно з переконанням О. Рудницької, процес сприйняття – це осмислення суб'єктом побаченого, почутого, його усвідомлення, отже, це внутрішня напружена і зацікавлена діяльність людини. Надто важливим у зазначеному процесі є те, щоб сприйняття змісту твору мистецтва було творчим і адекватним. А до цього людину треба готувати ще з раннього віку. Недостатня підготовленість суб'єкта до культури художнього сприйняття здатна призводити до зворотних наслідків: індивід втрачає потребу у спілкуванні з творами мистецтва, оскільки він їх не розуміє. Ось чому О. Рудницька так наполегливо наголошувала, що до керівництва процесом розвитку художнього сприймання слід готувати кожного педагога, особливо вчителя мистецьких дисциплін.

Розуміння мистецтва реципієнтом (герменевтика) на основі адекватного його *сприйняття* поглиблює внутрішній світ людини, наповнює життя новим смислом. Натомість, розвиваючи здатність особистості до творчого сприйняття мистецтва, педагог повинен враховувати, що сприйняття має ймовірний, суб'єктивний характер, а тому тут діяти слід дуже делікатно і професійно, без зайвого й очевидного нав'язування власного розуміння художнього твору. Сприйняття має розглядатися як співтворчість. Як слушно зазначає О. Рудницька: «Кожний художній твір допускає різні варіанти

розуміння, бо його сутність вимагає максимально повного вираження особистості сприймаючого, митця, тобто художня форма та її сприйняття є творчим самовираженням, внаслідок якого розуміння смислу стає «самовиявленням, самовіднесенням. Воно є результатом співвідношення того, що розуміється, і того, хто пізнає та намагається зрозуміти. Звідси виникають і відмінності смислової оцінки художніх явищ різними людьми. Втім, такій суб'єктивності притаманні й схожі позиції (зумовлені приналежністю до одного людського роду, нації, певної соціальної групи), що детермінують подібність суджень» [5, с. 142].

Оскільки мистецька освіта є універсальним джерелом і рушійною силою культурного розвитку особистості, то процес цього розвитку, на переконливу думку О. Рудницької, має відбуватися у відповідному культурному середовищі. Саме в ньому і може сформуватися культурна особистість. Вчена виокремлює три групи критеріальних ознак особистісної культури: когнітивну, яка передбачає набуття людиною найрізноманітніших знань; ціннісну – вона дозволяє особистості усвідомити ціннісне значення предмета культури, виявляє здатність оцінювати її з позицій прогресивних, гуманістичних ідеалів; регулятивну, яка характеризує ті вимоги та правила, відповідно до яких людина вибудовує свою поведінку, діяльність, дотримується норм, правил, прийнятих тією чи іншою культурою. Вчена робить важливий висновок, згідно з яким «особистісна культура – це узагальнена ознака змістового наповнення життєдіяльності суб'єкта, стилю та способу його життя. Її компоненти утворюють системно сформовані ціннісні якості, які регулюються в діяльності й у яких результати суспільної культури виявляють особисті досягнення» [2, с. 111].

Особливо високий рівень *культурного середовища* вимагається від навчального закладу як вищого, так і середнього, оскільки саме тут найбільш повно реалізується *принцип культуровідповідності*. Цей принцип, на думку вченої, означає відповідність, узгодженість навчання і виховання не лише культурному середовищу, а й часу й простору, у яких перебуває особистість. Іншими словами, формування особистості повинно відбуватися в контексті передової культури і науки, з орієнтацією освіти, всього навчального процесу на вищі культурні цінності, опанування і збереження кращих світових, зокрема національних надбань, прийняття соціокультурних здобутків суб'єктами навчально-виховного процесу та їх подальший розвиток. Водночас О. Рудницька ніколи не ідеалізувала ситуацію щодо дії

цього принципу як у навчальних закладах України, так і в загальному суспільному середовищі. Вона часто-густо застерігала від згубної дії антикультури, яка цілеспрямовано і навіть агресивно впроваджується сучасними мас-медіа у свідомість людей, особливо – молоді. У своєму навчальному посібнику «Педагогіка загальна та мистецька», який став справжнім бестселером у педагогічних колах (і не тільки), вчена занепокоєно писала, що культуротворчий вплив на людину має посилюватися: «Особливого значення це набуває в сучасних умовах широкого *впровадження у побут людини засобів масової комунікації, розвитку комп'ютерної мережі*, що загострили питання функціонування в суспільстві культури й антикультури. Мас-медіа з їх величезною інформаційною насиченістю, кількістю каналів, оперативністю дії суттєво вплинули на характер прилучення людини до явищ культури, масове споживання якої перетворилось на самостійну сферу суспільного життя» [4, с. 51]. Далі О. Рудницька зазначає, що поряд з позитивними ситуаціями доступності культурної інформації це спричинило й негативні наслідки в розвитку духовної сфери. Отже, з одного боку, творці та транслятори мистецтва з метою його широкого впровадження часом поступаються художніми критеріями творів, намагаються зробити їх простішими для масового сприйняття. Натомість із іншого боку, недостатній рівень культурного розвитку реципієнтів призводить до того, що більшість із них не мають бажання утруднювати себе розумінням складної художньої мови мистецтва і віддають перевагу тим примітивним зразкам масової культури, що нерідко за своєю мистецькою якістю перетворюються на свою протилежність – антикультуру [4, с. 51–52].

О. Рудницька дослідила і запропонувала найбільш оптимальні й продуктивні форми навчально-виховної роботи, спрямованої на підготовку сучасного викладача мистецьких дисциплін, обґрунтувала методи педагогічної діяльності, які за умови їхнього творчого застосування здатні значною мірою покращити процес навчання і виховання майбутнього покоління. Особливо вартісною, на нашу думку, є позиція вченої щодо методів самонавчання і самовиховання. Вони найбільш продуктивно сприяють самореалізації особистості.

На особливу увагу заслуговують підходи видатного педагога ХХІ століття – Оксани Петрівни Рудницької щодо *культури комунікації особистості*. Кожен, хто знав і мав можливість спілкуватися з цією прекрасною людиною, може засвідчити, що вона була неперевершеним зразком мудрості в людському спілкуванні, людських відносинах. Для неї спілкування мало сенс тоді, коли воно

приносило радість іншій людині та їй самій, коли призводило до пізнання, збагачувало душу, тому вчена наголошувала: «Діалогічне спілкування розуміється не тільки як передача інформації, в якій зворотного зв'язку може і не бути, а як складний багатогранний процес, що охоплює взаємодію суб'єктів, обмін інформацією між ними, виникнення і ствердження близької для обох учасників позиції, вираження ставлення один до одного, взаємовплив та взаєморозуміння, Здатність до такого типу суб'єкт-суб'єктних відносин, до сприйняття унікальності партнера і надання йому можливості бути самим собою, характеризує якість комунікативності» [4, с. 63].

На основі викладеного можна зробити такі **висновки**:

1. Життєво-культурологічні смисли творчості професора Оксани Рудницької мають гуманістичний характер і є актуальними для виховання студентської молоді.

2. Модель педагогіки мистецької освіти вибудовується вченою у діалектичному взаємозв'язку із загальною педагогікою, а також на основі загальнофілософської методології.

3. Провідним принципом у викладанні мистецьких дисциплін є принцип культуровідповідності, який дозволяє усвідомити роль мистецтва у становленні й самореалізації особистості.

Список використаної літератури

1. Зязюн І. Філософія педагогічного світогляду / Іван Зязюн // Професійна освіта: педагогіка і психологія / за ред. Т. Левовицького, І. Зязюна, Н. Ничкало, І. Вільш. – 2004. – № 6. – С. 209-222.
2. Рудницька О. П. Культуровідповідність мистецької освіти / О. П. Рудницька // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : монографія / за ред. І. А. Зязюна. – Київ : Вид-во «Віпол», 2000. – С. 108-133.
3. Рудницька О. Основні суперечності філософії мистецької освіти / Оксана Рудницька // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 1998. – № 5. – С. 54-63.
4. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька : навч. посібник. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.
5. Рудницька О. Педагогічний зміст художнього сприйняття / О. Рудницька // Гуманітарні науки : науково-практичний журнал. – 2001. – № 1. – С. 138-147.
6. Рудницька О. Педагогіка мистецтва: пошуки і перспективи / О. Рудницька / Професійна освіта: педагогіка і психологія / за ред. Т. Левовицького, І. Зязюна, Н. Ничкало, І. Вільш. – 2000. – № 2. – С. 233-245.

Grigoriy Vasianovych

VITAL AND CULTUROLOGICAL MEANINGS IN PROFESSOR OKSANA RUDNITSKA'S WORK

The article analyzes the creative achievements of Professor Oksana Rudnytska in terms of the nature and content of art education. Particular attention is paid to the

methodological principles of the outlined problems, specifics of art education in the dimensions of personality-oriented approach, the ideological function of art, dialog nature of art. The attention to the dialectic of artistic perception and personal understanding of the artwork by the recipient has been paid. Content characteristics of the concept «cultural identity» are given. Reasons for the existence of such phenomena as anticulture are shown and the need for its counteraction is proved. The importance of changing priorities of modern art education and the need to develop new approaches to value criterion of identity formation have been emphasized. Cultural identity is characterized by criteria features: cognitive; value and regulatory. Accordingly, cognitive cultural identity is understood a variety of knowledge as an element of culture; value one reveals awareness of the importance of values and cultural goods, the ability to assess its position on certain ideals; regulatory one describes those requirements and rules under which a person builds their behavior, activity, following the rules Consistently the view that art education is an important factor and a source of humanization learning and education is held. Humanization of training is considered as creation of favorable conditions for the development of spiritual qualities of all subjects of the educational process, the formation of a cooperative relationship between them.

Keywords: *art education, culture correspondence, training, education, personality, perception, understanding, communication*

References

1. Ziaziun, I. (2004). *Filosofiiia pedahohichnoho svitohliadu [Philosophy of the pedagogical worldview]*. Levovytskyi, T., Ziaziun, I., Nychkalo, N., Vilsh, I. eds. *Profesiina osvita: pedahohika i psykholohiia*, 6, 209-222.
2. Rudnytska, O. P. (2000). *Kulturovidpovidnist mystetskoi osvity [Cultural conformity of artistic education]*. Ziaziun, I. A. ed. *Neperervna profesiina osvita: problemy, poshuky, perspektyvy*. Kyiv: Vyd-vo «Vipol», 108-133.
3. Rudnytska, O. (1998). *Osnovni superechnosti filosofii mystetskoi osvity [The main contradictions of the philosophy of artistic education]*. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity*, 5, 54-63.
4. Rudnytska, O. P. (2005). *Pedahohika zahalna ta mystetska [Pedagogy is general and artistic]*, Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan, 360.
5. Rudnytska, O. (2001). *Pedahohichniy zmist khudozhnoho spryiniattia [Pedagogical content of artistic perception]*. *Humanitarni nauky*, 1, 138-147.
6. Rudnytska, O. (2000). *Pedahohika mystetstva: poshuky i perspektyvy [Pedagogy of Art: Searches and Prospects]*. Levovytskyi, T., Ziaziun, I., Nychkalo, N., Vilsh, I. ed. *Profesiina osvita: pedahohika i psykholohiia*, 2, 233-245.

Одержано 15.12.2016 р.